

Lietuvos laisvės vardan

Romas Kezys

Lietuvoje JAV lietuvių pastangos Lietuvos laisvinimo byloje yra mažai žinomos, deramai neįvertintos, todėl verta jas nors trumpai nušviesti. Neįmanoma trumpame rašinyje susumuoti 40-ties metų veiklą, todėl čia suminėsiu tik kai kuriuos konkrečius atvejus, kuriuos žinau, kuriuose iš jų man teko dalyvauti, kai kur ir vadovauti, minėsiu veiklą nuo 1950 iki 1990 metų.

Reikia suprasti, kad sovietinės okupacijos laikais Kremlius buvo taip išplovęs amerikiečių smegenis Lietuvos atžvilgiu, kad mums, kaip lietuviams, kaip nors pasireikšti buvo nepaprastai sunku. Sovietinė propaganda be paliovos pumpavo, kad Sovietų Sąjunga - tai draugiška šalis, kad ji broliškai jungia daug tautų. Viena iš tokių tautų esanti Lietuva. Kalba apie kadaise buvusią Lietuvos nepriklausomą valstybę esanti atgyvena, nes tokia valstybė neturinti jokio realaus pagrindo, jokios ateities. Ir plačioji amerikiečių visuomenė įtikėjo ta sovietine propaganda. Mus jie vertino kaip religinę sektą ir bet kokią pasisakymą ar judėjimą prieš Kremlį laikė beprasmiu triukšmu, ramybės drumstumu. Veikti tokioje aplinkoje nebuvo lengva. Visų JAV lietuvių organizacijų - jaunimo, moterų, visuomeninių, politinių, profesinių, net religinių - vedamoji gija ir jų buvimo pateisinimas buvo tai, kad jos vienokiu ar kitokiu būdu turėjo dirbti dėl Lietuvos laisvės ir stengtis pralaužti tylos sąmokslą prieš Lietuvą. Tos veiklos galutinė išdava, tų pastangų vainikavimas yra Lietuvos įstojimas į NATO. Anais laikais niekas net nesvajoto, kad tokia diena ateis.

Ta mūsų veikla buvo dvejoja - vyko dviem kryptimis. Viena - manifestacinė (demonstracijos, protestai), antroji - intelektualioji rašytinė (spaudimas į valdomuosius JAV organus, vyriausybę, kongresą bei Jungtines Tautas). Sunku būtų suskaičiuoti, kiek tūkstančių rezoliucijų, protesto laiškų, peticijų, prašymų yra pasiuntę lietuvių apylinkių bendruomenės, Amerikos Lietuvių Tarybos skyriai, Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas, Lietuvos Vyčiai, kitos organizacijos ir pavieniai asmenys. Ta veikla žingsnis po žingsnio artino Lietuvos laisvės ir narystės NATO organizacijoje dienas. Trumpai - apie jaunimo organizacijų įnašą.

Pirmasis po karo tarptautinis skautų sambūris įvyko Moisson miškuose Prancūzijoje 1948 m. Skautų vadovybė surinko iš Vokietijos 80 berniukų vadovų. Vienas iš jų buvau ir aš. Mes ten visais įmanomais būdais propagavom Lietuvą, protestavom prieš Lietuvos okupaciją ... Po to per 50 metų buvo daugybė tarptautinių skautų ir skaučių sąskrydžių, į kuriuos lietuviai siuntė savo atstovaujančius vienetus, kėlusius Lietuvos vardą ir skelbusius Lietuvai padarytą skriaudą. Ateitininkai Lietuvos vardą iškėlė į dideles aukštumas, kai vienais metais dr. Vytautas Vygantas buvo išrinktas pasaulinės milijoninės katalikų jaunimo Pax Romana prezidentu. Visi žinojo, kad jis - lietuvis, o mes didžiavomės tokiu atsiekimu. Net sportininkai vienais metais susiorganizavę pasiuntė JAV lietuvių krepšinio rinktinę į Pietų Ameriką, kur ji puikiai atstovavo Lietuvai. Maždaug prieš 30 metų JAV lietuvių organizacijos surinko apie 100 tūkst. parašų po peticija Jungtinėms Tautoms. Peticijoje buvo reikalaujama svarstyti Lietuvos laisvės klausimą. Vienas pagrindinių tos peticijos organizatorių buvo Valdas Adamkus. 1962 m. Helsinkyje vyko pasaulinis komunistinio jaunimo kongresas. Vyriausiasis Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas, turėdamas tikslą susitikti ir pasikalbėti su atstovais iš Lietuvos, nusprendė pasiųsti jaunimo delegaciją iš JAV. Tą delegaciją sudarė dr. Tomas Remeikis ir aš. Susitikimai buvo įdomūs, sprendžiant iš Lietuvoje pasirodžiusių straipsnių apie juos, mūsų misija buvo sėkminga. Apie

kongresą ir misiją jame esu plačiau rašęs "Dirvoje".

Įvairiais laikais įvairiuose JAV miestuose buvo susiorganizavę grupės ribotos apimtities darbams atlikti, pavyzdžiui, Rezoliucijų komitetas, susikūręs iš Los Angeles visuomenininkų. Jam vadovavo Leonardas Valiukas. Tas komitetas per eilę metų spaudė JAV kongresą priimti rezoliuciją Lietuvos laisvės reikalu. Ir tokia rezoliucija buvo priimta. Po 1964 m. lapkričio 13-osios žygio New Yorke, susikūrė pabaltijiečių grupė BATUN (Baltic Appeal to the United Nation). Jos tikslas buvo siekti, kad Jungtinėse Tautose būtų iškeltas Pabaltijo okupacijos klausimas. Per eilę metų pabaltijiečių delegacijos lankydavo JT ambasadas, apeliavo į jų sąžinę dėl Lietuvos laisvės bylos.

Tose delegacijose ne kartą teko ir man dalyvauti. Išnaudodavome visas progas demonstruoti dėl Lietuvos laisvės: kai vengrai sukilo - demonstruojam, sovietų invazija į Prahą - demonstruojam, Kalantos susideginimas - demonstruojam ...

1951 - 1955 metais New Yorke kartą metuose būdavo organizuojami vadinami lojalumo paradai. Įvairios grupės žygiuodavo 5-ąją Ave Manhattene reikšdami lojalumą JAV. Žygiuodavo ir lietuvių grupė. Vienais metais, atsimenu, sugalvojom patraukti amerikiečių dėmesį nekasdienišku būdu. Nusprendėm pagaminti rusišką tanką. Suėjom keliolika vyrų į Lietuvių Piliečių Klubą, sukalmėm rėmus, apkalėm fanerą, nudažėm, užkėlėm tą tanką ant nedidelio sunkvežimio ir jį paleidom gatvę su lietuvių grupe. Tanko priekyje ėjo trys lietuvaitės grandinėmis surištomis rankomis, ant tanko sėdėjo akt. Vitalis Žukauskas su labai realia Stalino kauke. Tokiu būdu mes pristatėme sovietų prievartaujamą Lietuvą. Publika plojo, juokėsi ir šaukė, kai prisiartindavo lietuvių grupė.

Neįprastą protestą prieš Lietuvos okupaciją pademonstravo jaunimo grupė Washington. Po vieno suvažiavimo keli jų prisirakino tikrais retežiais prie metalinės tvoros netoli kongreso rūmų. Buvo nemažas subruzdimas, kol policija juos išlaisvino. Iš prisirakinusiųjų buvo kun. Kun. Kazimieras Pugevičius ir dabartinė Lietuvos ambasadorė prie NATO Gintė Damušytė.

Religines šventes taip pat dažnai išnaudodavom okupacijai priminti. Įvairių iškilmių metu Šv. Patriko katedroje buvo meldžiamasi už išvežtuosius lietuvius, už Lietuvos laisvę. Šioje srityje ypač daug darbavosi prel. Jonas Balkūnas.

Flushing Meadows parke, Queense, buvusioje pasaulinės parodos vietoje lietuviams buvo duota Meditation sekcijoje. Susikūrė vadinamas Kryžiaus komitetas, kuris pastatino Meditation aikštėje didelį, lietuviškais simboliais išpuostą, kryžių. Prie jo eilę metų birželio mėnesiais būdavo iškilmės su politikų kalbomis ir menine programa. Taip būdavo primenami Sibiro tremtiniai ir Lietuvos okupacija.

Tylos sąmokslą prieš Lietuvos okupaciją stipriai supurtė du įvykiai: tėvo ir sūnaus Brazinskių sovietinio lėktuvo pagrobimas ir nuskraidinimas į Turkiją ir Simo Kudirkos bandymas pabėgti iš sovietinio laivo.

Dėl Brazinskių buvo nemažas subruzdimas JAV, rašė didžioji spauda. VLIKAS ypač rūpinosi Brazinskių ateitimi ir gerbūviu. Man, kaip VLIKO valdybos nariui, teko keliauti į Turkiją su bėgliais susitikti. New York Times korespondentas, mane kažkokiu būdu suradęs oro uoste, įdėjo į laikraštį mano nuotrauką ir trumpą žinėlę.

Simo Kudirkos šuolis iš rusiško į amerikietišką laivą ir po to jo išdavimas rusams sukėlė didžiulį pasipiktinimą JAV visuomenėje, sudarė progą kelti Lietuvos okupacijos klausimą taip, kaip neturėjome progos per visą išeivijos